

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 34 Volume: 7 Issue: 34

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**KAYSERİ /AKÇAKAYA KÖYÜ'NDE BULUNAN ÇEŞMELER VE BEYAZ MERMER
KİTABELİ MEZAR TAŞLARI**
*WHITE MARBLE GRAVESTONE WITH INSCRIPTIONS AND FOUNTAINS IN AKÇAKAYA
VILLAGE OF KAYSERİ*

Şerife TALİ*

Öz

Kayseri il merkezine yaklaşık 12 km.lik mesafede bulunan Akçakaya, Zincidere, Reşadiye, Endürlük ve Kıranardı'ya komşu olup güneydoğusunda Erciyes Dağı, kuzeyinde ise Ali Dağı yer almaktadır. Yerleşimin olduğu dönemden itibaren hep Türk köyü olan Akçakaya'da mimari eserler bu doğrultuda şekillenmiştir. Bu makalede tarihi öneme sahip üç çeşme ile köyün tarihi mezarlığı içerisinde yer alan beyaz mermer kitabeli on mezar taşı incelenmiştir. Bağımlı duvar çeşmelerinin 2'si sivri, 1'i ise yuvarlak kemerli olup üçünün de üzerinde beyaz mermerden birer inşa kitabeleri bulunmaktadır. Orijinal özelliklerini kısmen koruyan çeşmeler kesme taş malzeme ile inşa edilmiş ve sade örneklerdir. Kayseri ve çevresinde mimari yapılara özgübir gelenek olarak görülen beyaz mermer kitabeler bu köy mezarlığında on şahide üzerinde uygulanmıştır. Yöresel taş malzeme içerisine demir çivilerle tutturulan bu kitabelerden dördü ise farklı olarak kesme taş malzemedan yapılmıştır. Dayanıklılığı, zarafeti ve zengin görünümü ile soylu malzeme olarak bilinen mermer, burada ailelerin ekonomik güçleri doğrultusunda sadece kitabelerde tercih edilmiş olmalıdır. Şahideler, mezar taşı yapma geleneğini devam ettiren sade örnekler iken üzerindeki beyaz mermer kitabeler hat ve istifleri ile itinalı ve özenli bir işçiliğe sahiptir. Beyaz mermer kitabeler, dayanıklılığı ile aslında ölen kişinin adını mezartaşı üzerinde daha uzun süre yaşatmak adına seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akçakaya, Çeşme, Mimari, Mezar Taşı, Beyaz Mermer.

Abstract

Akçakaya is about 12 km. far from the center of Kayseri and adjacent to Zincidere, Reşadiye, Endürlük and Kıranardı; located at Erciyes Mountain in the southeast and Ali Mountain in the north. It has been a Turkish village since the period of settlement, so the architectural works were formed in this direction. In this article, three fountains with historic importance and ten tombstones with white marble inscription in the historic cemetery of the village were studied. While two of the dependent wall fountains are pointed and one is round-arched, each one of all three has building inscription made of white marble. Partially preserving the original features, these fountains, built with cut stone, are simple examples. White marble inscriptions were seen as a tradition of the specific architecture Kayseri and its surroundings, and therefore applied on these ten gravestones. Four of those which were fastened with iron nails to the local stone material are unlikely made of cut stone. Marble known as a noble material with its durability, elegance and rich look should have been preferred only in the inscriptions here because of the economic power of the families. In fact, gravestones are simple examples of this ongoing tradition, but white marble inscriptions on them have thoughtful and careful workmanship with their calligraphy and stack. Actually they were selected to keep the deceased person's name on gravestones longer because of resistance.

Keywords: Akçakaya, Fountain, Architecture, Gravestone, White Marble.

Giriş

Talas eski bir yerleşim merkezi olup bugünkü Talas B.Selçuklular Döneminde yani Kayserinin Türkler tarafından fethi ile aynı zamanda XI. yy.da kurulmuş olmalıdır (Özsoy: 1991, 1; Türkmen: 1997, 153). Akçakaya, Talas ilçesine bağlı önceleri köy statüsündeyken, Kayseri Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisine alınarak mahalle durumuna getirilmiştir.

*Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

Kayseri il merkezine yaklaşık 12 km.lik mesafededir. Zincidere, Reşadiye, Endürlük ve Kıranardı'ya komşu olan Akçakaya'nın güney doğusunda Erciyes Dağı, kuzeyinde ise Ali Dağı yer almaktadır. Stratejik alan olarak bu iki dağın koruması altında sakin bir yerleşim alanına sahiptir. Diğer civar köylerde Hıristiyan halk yaşar iken, Anadolu Selçuklu Döneminden itibaren yerleşim gören Akçakaya hep Türk köyü olmuştur.

Köyde mimari eserler bu doğrultuda şekillenmiş olup camiler, çeşmeler ve köyün tarihi mezarlığı günümüze gelebilmiştir. Ayrıca önemli bir şahsiyet olan, Somuncu Baba adıyla tanınan, Şeyh Hamid-i Veli, 1331 yılında bu köyde doğmuştur.Köyde bulunan üç çeşme, üzerinde yer alan kitabelerine göre geç Osmanlı dönemine aittir. Bu makalede ilk olarak tarihi ve mimari öneme sahip çeşmeler tanıtılarak, su mimarisi içerisindeki yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise köyün mezarlığında yer alan şahideler üzerindeki beyaz mermer kitabeli on mezar tanıtılarak değerlendirilmiştir.

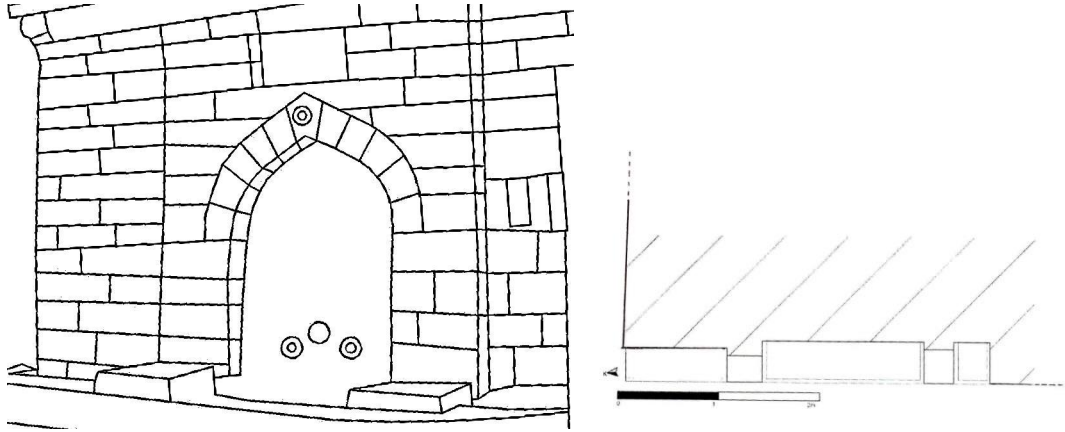
Çeşmeler

Akçakaya Aşağı Camii Çeşmesi

Çizim No: 1-2

Foto No: 1-2

İncelenme Tarihi: Temmuz 2011, Haziran 2014

Çeşme, Akçakaya Köyü'nde Şeyh Hamit Sokağında Aşağı (Direkli) Cami'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kuzey-güney istikametinde uzanan tek yüzlü, tek kemerli ve hazneli bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin sivri kemeri üzerinde beyaz mermerden yapılan üç satırlık kitabesi, sülüs hatla yazılmıştır. Kitabe metni şu şekildedir:

“Sene (1)153 H./1740-1741 M.

Huda Ya Lütfü Fazlıdır Kerem Babın Küşad Eyle

Bu Hayır Sahibi Hacı Ebu Bekir İki Âlemde Şad Eyle”

Kuzey-güney doğrultusunda konumlanan çeşme ön cephede düzgün kesme taşla, haznesi ise daha küçük boyutlu yonu taşları ile yapılmıştır. Çeşmenin haznesi büyük boyutlu olup yapılar arasında kalmıştır, haznenin üzeri dıştan düz damla örtülmüştür. Çeşme haznenin ön yüzünde daha vurgulu ve cepheden dışa taşırılarak orta kısma yerleştirilmiştir. Sivri kemerli çeşmenin tüm yüksekliği 3.06 m., genişliği 5.27 m., derinliği ise 0.20 m. dir.

Ön cephede çeşme nişinin üzerini örten 1.30 m. ölçülerindeki sivri kemer yanlarda taşırılan üzenği taşı üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin sivri kemeri sade olup sadece kemerin kilit taşında bitkisel motiflerle oluşturulan rozet biçiminde kabaranın dışında herhangi bir silme veya bezeme unsuru yoktur. Kemerin hemen üstüne ise dikdörtgen formlu kitabe konmuştur. Ayna taşı olmayan çeşmenin diğer taşlara göre daha büyük boyutlu olan kesme taşın üzerinde biri akar vaziyette üç lülesi olduğu görülmektedir. Çeşmenin ön tarafında siyah bazalt taş malzemeden yapılmış yeckpare 0.60x1.35 m. ölçülerinde bir su yalağı vardır. Bu su yalağının sağ ve soluna 0.60x0.55 m. ölçülerinde aynı malzemeden birer bekleme taşı eklenmiştir.

Çeşmenin güney tarafında yine batıya doğru dikdörtgen formlu küçük ölçülerde suyun havalanması ve suyun kontrol edilmesi için açılmış iki pencere yer almaktadır. Bu pencerelerin alt kısmına denk gelecek şekilde muhtemelen hazneden taşan suyun biriktirilmesi için

yerleştirilen 0.68x0.85 m. ölçülerinde bir yalak daha mevcuttur. Çeşmenin kuzey tarafı depo hizasında devam eden yine bazalt taşından yekpare bir seki ile uzatılmıştır.

Çeşme, ön cephenin üst kısmında geniş tutulan bir kornişle tamamlanmıştır. Bu kornişin altına hem kornişin ağırlığını taşıyan hem de dekoratif olarak katkı sağlayan taş konsollar dizilmiştir. Çeşmede, süsleme olarak kilit taşında yer alan rozet ve kornişin altındaki konsollar dışında başka süsleme unsuru görülmemektedir.

Yapılar arasında kalan, son dönemde beton harçla bazı bölümleri yenilenen çeşmenin suyu akar vaziyettedir ve çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

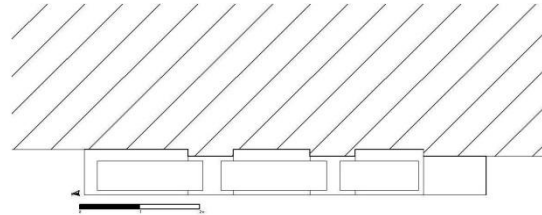
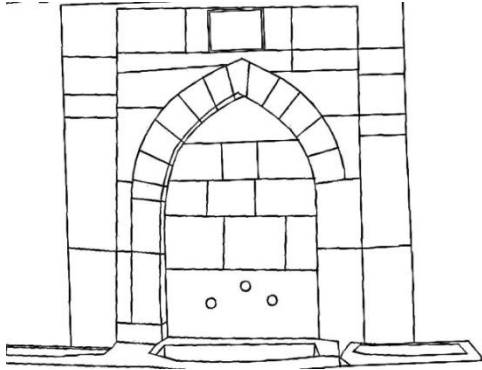

Akçakaya Çeşme I

Çizim No: 3-4

Foto No: 3-4

İncelenme Tarihi: Temmuz 2011, Haziran 2014

Çeşme, Akçakaya Köyü'nde Okul Caddesi üzerinde yer almaktadır. Tek yüzlü, tek kemerli hazneli bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin sivri kimeri üzerinde beyaz mermer malzemeden yapılmış bir kitabesi bulunmaktadır, sülüs hatla yazılan dört satırlık kitabe metni şu şekildedir:

“Huda ya Lütfü Fazlınla Kerem
Babın Küşad Eyle Sahibü'l
Hayratları İki Âlemde Şad Eyle
Sene (1)153(1740-41)/ 1330(1911-12).”

Kuzey-güney istikametinde uzanan duvar üzerindeki çeşme doğu-batı doğrultusunda konumlandırılmıştır. Duvarla aynı düzlemdeki çeşme duvardan blok taşların sınırladığı dikey dikdörtgen bir formda ele alınmıştır. Çeşmenin ön cephesinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yalıklarda ise daha çok siyah renkli bazalt taşı kullanımı dikkat çekmektedir. Çeşmenin haznesi yaklaşık 5.20 m. ölçülerinde düz damla örtülmüş olup üst kısmı yol olarak

kullanılmaktadır. Çeşme duvarında oldukça yüzeysel olarak işlenmiş niş kısmı ise 0.05 m. derinlikte olup cepheden taşırılmadan orta kısma yerleştirilmiştir.

Sivri kemerli çeşmenin tüm yüksekliği 3.60 m., genişliği 3.20 m, derinliği ise 0.20 m.dir. Ön cephede çeşme nişinin üzerini örten sivri kemer yanlarda yer alan iki blok üzengi taşı üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin sivri kemeri sade olup üzerinde herhangi bir silme veya bezeme yoktur. Kemerin hemen üstüne ise dikdörtgen formlu kitabe konmuştur. Ayna taşı olmayan çeşme nişinin içerisinde sivri kemerin altında 0.34x0.38 m. ölçülerinde kare formlu bir taslık görülmektedir. Tasın bağlandığı zincirin bir kısmı hala mevcuttur. Çeşmenin diğer taşlara göre daha büyük boyutlu olan nişinin üzerinde üç lülesi olduğu görülmektedir. Çeşme nişinin ön tarafında siyah bazalt taş malzemeden yapılmış yekepare 0.65x1.22 m. ölçülerinde bir su yalağı vardır. Bu su yalağının sağına 0.82x1.85 m., 0.65x1.40 m. iki, soluna bir 0.72x0.90 m. ölçülerinde yine aynı malzemeden yekepare üç su yalağı daha yerleştirilmiştir. Çeşmenin önüne yerleştirilen su yalıkları dışında sekisi yoktur.

Çeşme ön cephede üst kısımda basit, cepheyi belirleyen bir kornişle tamamlanmıştır. Kornişin altında yer alan daha çok dekoratif olarak katkı sağlayan taş konsollar dizisi ile çeşme tamamlanmıştır. Sade bir mimariye sahip olan çeşmede, cepheyi hareketlendiren taş konsollar dışında süsleme unsuru görülmemektedir.

Son dönemde beton harçla bazı bölümleri yenilenen çeşmenin suyu akmamakta ve günümüzde kullanılmamaktadır.

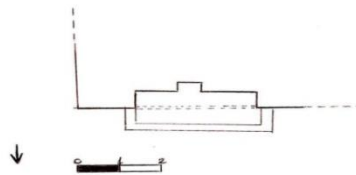

Akçakaya Yatak Çeşmesi

Çizim No: 5

Foto No: 5-6

İncelenme Tarihi: Temmuz 2011, Haziran 2014

Çeşme, Akçakaya Köyü, Okul Caddesinde bir evin bahçe duvarı üzerinde yer almaktadır. Tek yüzlü, tek kemerli hazneli bir duvar çeşmesidir. Köşeye konumlandırılan çeşmenin yuvarlak kemerli nişi içerisinde bir kısmı kırılmış 0.17x0.28 m. ölçülerinde beyaz mermer bir kitabesi bulunmaktadır. Sülüs hatla yazılan üç satırlık kitabe metni şu şekildedir:

“Hayri Nasır Zade El-Hac Seyyid

İki Alemde? Ola İkbali.....

Sene 1315 (1898)” 0

Düzgün kesme taş malzeme ile yapılan çeşme, yuvarlak kemerli olup çeşmenin tüm yüksekliği 2.90 m, genişliği 2.44 m., derinliği ise 0.22 m. dir. Çeşme nişinin üzerini örten yuvarlak kemer yanlarda 0.51-0.56 m. ölçülerindeki çeşme duvarı üzerine oturtulmuştur.

Çeşmenin 1.40 m. ölçülerindeki yuvarlak kemeri sade olup üzerinde herhangi bir silme veya bezeme yoktur. Kemerin hemen alt kısmında dikdörtgen formlu mermer kitabesi konmuştur. Tek lüleli ayna taşının üzerinde kitabenin altında 0.36 m. ölçülerinde 0.17 m. derinliğinde sivri kemer formlu bir taslık (niş) görülmektedir. Lüle iptal edilmiş ve üst yan tarafa yeni bir musluk bağlanmıştır. Çeşme nişinin ön tarafında siyah bazalt taş malzemedan yapılmış yekpare 0.60x1.42 m. ölçülerinde bir su yalağı vardır.

Çeşme duvarının ön tarafında ise paralel olarak yerleştirilen bir sekisi bulunmakta iken bu seki daha sonra yol yapımı esnasında tahrip edilmiştir. Sade bir mimariye sahip olan çeşmede herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. Son dönemde beton harçla bazı bölümleri yenilenen çeşme tamamen badana ile boyanmış olup kullanılmamaktadır.

Mezar Taşları

Mezar Taşı No: 1

Foto No: 7-8

Tipi: Şahideli, üstü açık lahit biçimi mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy:142 cm., en: 50-75 cm., kalınlık: 23 cm., Ayaktaşı Boy: 130 cm., en: 47 cm., kalınlık: 20 cm., Kitabe: 36x41 cm.

Kitabesi: "Akıbet Erdi Ecel Rihlet
Göründü Canıma Okuyup
Bir Fatiha?Bulur Ruhuma
Merhum Seyyid Mustafa Ağa Zade Seyyid
Osman Ağa Ruhuna Fatiha Sene 1315/1897-1898.."

Tanım: Kırmızımsı renkte kamber taşından yapılan üstü açık dikdörtgen prizmal gövdeli lahit görünümündeki mezar, başucu ve ayakucu taşından oluşmaktadır. Başucu ve ayakucu taşı kısa kenarların ortasında yer almaktadır. Lahdin dikdörtgen uzun yüzeyleri ortasına dilimli dikdörtgen kartuş, kısa kenarlı yan yüzeyleri ortasına ise köşeleri iç ve dış bükey kıvrımlarla hareketlendirilen kare formulu kartuş kazınarak işlenmiştir. Kartuşların içine rozet çiçeği dolgulu çarkifelek motifleri kabartılmıştır. Plaka gövdeli baş taşı dilimli kemer formunda bir tepelikle taçlandırılmıştır. Gövde taş kenarlarından ince düz üstten ise dilimli kemer formu oluşturan iç ve dış bükey silmelerle sınırlandırılmıştır. Değişik bir uygulama olarak, baş taşının gövde kısmı oyularak dikdörtgen formulu beyaz mermer kitabe, gövde kısmına yerleştirilmiştir. Mermer kitabenin üst kısmında yüzeye boyunla daralarak kavuk biçiminde bir başlık kabartılmıştır. Dilimli kemer formunda bir tepelikle taçlanan başucu taşının yüzeyine işlenen rölyef tarzında boyun ve kavuk türü başlık oldukça farklı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitabe metni düz silmelerden meydana gelen panolar içine, sülüs hatla beş satır halinde kabartılmıştır. Ayak taşı, baş taşıyla aynı formda düzenlenmiş ve ayaktaşının üzerinde her hangi bir bezeme unsuru bulunmamaktadır.

Mezar Taşı No: 2

Foto No: 9-10

Tipi: Şahideli, üstü açık lahit biçimi mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 114 cm., en: 48 cm., kalınlık: 20 cm., Ayaktaşı Boy: 105 cm., en: 46 cm., kalınlık: 18 cm., Kitabe: 23x38 cm.

Kitabesi: "Hüve'l Baki
Kıranardılı Oğlu
Hacı Mustafa Ağa Zade Hacı
Ahmet Efendinin Ruhu için Fatiha
Sene 1319/1901-1902"

Tanım: Başucu ve ayakucu taşı kısa kenarların ortasında yer alan lahit görünümündeki mezar üstü açık dikdörtgen prizmal gövdelidir. Malzeme olarak kırmızımsı kamber taşı kullanılmıştır. Baş ve ayak taşı plaka gövdeli olup dilimli kemer formunda bir tepelikle taçlandırılmıştır. Beyaz mermer malzemeden yapılan dikdörtgen biçiminde levhadan oluşan kitabenin üst kısmı basık kemer formuyla sonlandırılmıştır. Oyularak baştaşı gövdesine yerleştirilen kitabe metni dışında lahit biçimli mezarda bezeme unsuruna yer verilmemiştir. Kitabe ta'lik hatla yazılmış ve beş satır halinde düzenlenmiştir.

Mezar Taşı No: 3

Foto No: 11-12

Tipi: Şahideli, toprak mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 136 cm., en: 50 cm., kalınlık: 27 cm., Ayaktaşı Boy: 116 cm., en: 50 cm., kalınlık: 25 cm., Kitabe: 24x38 cm.

Kitabesi: "Hüve'l Baki
Fenadan Bekaya Eyledi Rihlet
Hak Ede Kabrini Ravza-i Cennet
Culfa? Oğlu Hacı Salih
Ağanın Ruhuna Fatiha
Sene 1305/188-1888"

Tanım: Kırmızımsı kamber taşından yapılan toprak mezar, baş ve ayak taşından oluşmaktadır. Plaka gövdeli baş ve ayaktaşı yarım daire kemer formuyla sonlandırılmıştır. Yöreye has bir uygulama olan dikdörtgen formlu beyaz mermer kitabe kullanımının burada düzgün kesme taş olarak değiştiği görülmektedir. Kitabe metni ince silmelerle oluşturulmuş, sağa eğimli panolar içerisinde Ta'lik hatla altı satır halinde kabartılmıştır. Kitabe, baştaşı gövdesi üzerine büyük çiviler yardımıyla tutturularak sağlamlaştırılmıştır. Bezeme unsuruna rastlanmamıştır.

Mezar Taşı No: 4

Foto No: 13-14

Tipi: Şahideli, tekne lahit görünümlü mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 160 cm., en: 56 cm., kalınlık: 27 cm., Ayaktaşı Boy: 135 cm., en: 62 cm., kalınlık: 29 cm., Kitabe: 23x40 cm.

Kitabesi: "Kırana(r)dılı Oğlu Osman
Ağanın Kerimesi Merhume
Ve Mağfure ..Fatıma Hanımın
Ruhuna Sene 1264/1847-48 Fatıha
Fi 2 ..?"

Tanım: Tekne görünümünde lahit türü mezarın gövde kısmının yüksekliği burada kısa tutulmuştur. Üstü açık dikdörtgen prizma oluşturularak kısa kenarlar üzerine baş ve ayak taşları yerleştirilmiştir. Mezarın kısa kenarları baş ve ayak taşıyla birlikte yekpare olarak yükselmekte ve şahideler yarım daire kemer biçiminde sonlanmaktadır. Baştaşı üzerine monte edilen kitabe, ta'lik hatla yazılmış, düz silmelerle oluşturulan panolar içine dört satır halinde kabartılmıştır. Baştaşı üzerindeki mermer kitabe son dönemlerde beton harçla tutturularak sağlamlaştırılmıştır. Mezarda kitabe dışında bezeme unsuru görülmemektedir.

Mezar Taşı No: 5

Foto No: 15-16

Tipi: Şahideli, toprak mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 119 cm., en: 35 cm., kalınlık: 20 cm., Ayaktaşı Boy: 95 cm., en: 32 cm., kalınlık: 16 cm., I. Kitabe (üstteki): 20x24 cm.-II.Kitabe (alttaki): 28x30 cm.

I. Kitabe: "Selam Oğlu

Abdi Bin Kızı
Pembe Ruhuna
Fatiha 1327/1909-10"

II. Kitabe:

"S(a)elam Zade
Salih Ağanın Kerimesi
Makbule Hanım Ruhuna
Fatiha 27 ..1310/1892-93"

Tanım: Toprak mezarın plaka gövdeli başve ayaktaşı yarım daire biçiminde kemer formu ile taçlandırılmıştır. Üstte dikdörtgen formda kesme taş, altta ise sivri kemer formunda beyaz mermer malzemeden yapılmış iki kitabe baştaşı gövdesi üzerine yerleştirilmiştir. Aynı aileden iki farklı kişiye ait olan kitabeler Ta'lik hatla yazılmış ve dört satır halinde kabartılmıştır. Büyük çivilerle tutturulan kitabelerin etrafı son dönemlerde beton harçla sıvanarak sağlamlaştırılmıştır. Kitabe metni dışında mezar taşları üzerinde bezeme unsuruna rastlanmamaktadır.

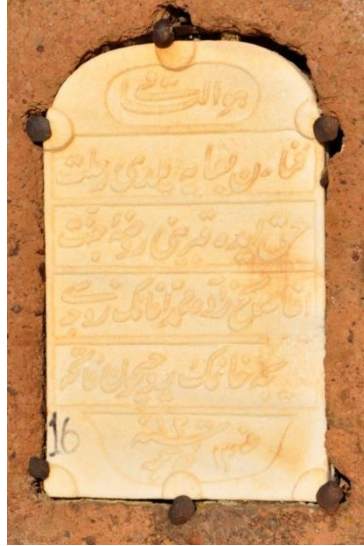
Mezar Taşı No: 6

Foto No: 17-18

Tipi: Şahideli, toprak mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 153 cm., en: 68 cm., kalınlık: 27 cm., Ayaktaşı Boy: 150 cm., en: 65 cm., kalınlık: 25 cm., Kitabe: 24x37 cm.

Kitabesi: "Hüve'l Baki
Fenadan Bekaya Eyledi Rihlet
Hak Ede Kabrini Ravza-i Cennet
..Zade Mehmet Ağanın Zevcesi
Hatice Hanımın Ruhu İçin Fatiha
Sene 1300/1882-83
Fi 13 ..."

Tanım: Kırmızımsı kamber taşından yapılan toprak mezar, baş ve ayak taşından oluşmaktadır. Plaka gövdeli baş ve ayak taşları sivri kemer formuyla sonlanmıştır. Baştaşı üzerine monte edilen mermer kitabe zarif bir ta'lik hatla yazılmış ve düz silmelerle ayrılan beş satır halinde düzenlenmiştir. Kitabenin şahide üzerinde muhtemelen aşınmayı önlemek adına çivi ile tutturulduğu kısımlar oval olarak kabartılmış ve aynı zamanda hareketlilik sağlanmıştır.

Mezar Taşı No: 7

Foto No: 19-20

Tipi: Şahideli, üstü açık lahit görünümlü mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 143 cm., en: 44 cm., kalınlık: 10 cm., Ayaktaşı Boy: 133 cm., en: 40 cm., kalınlık: 14 cm., Kitabe: 22x46 cm.

Kitabesi: "Hüve'l Baki
(Kör?) Ali Oğlu Akif
Ruhu İçin
El-Fatiha
1337/1918-19"

Tanım: Üstü açık dikdörtgen prizmal gövdeli lahit görünümündeki mezar, başucu ve ayakucu taşından oluşmaktadır. Kısa kenarların ortasında yer alan başucu ve ayakucu taşı üçgen tepelikle sonlanmıştır. Demir çubuklarla tutturulan lahitin gövde kısmının uzun kenarının ortasına daire formulu derin bir silme içerisinde on iki yapraklı bir çiçek motifi kabartılmıştır.

Baştaşı üzerine yerleştirilen mermer kitabe, düz silmelerle altı satır halinde düzenlenerek ta'lik hatla kabartılmıştır. Demirlerle tutturulan kitabe daha sonra betonla sıvanarak sağlamlaştırılmıştır.

Mezar Taşı No: 8

Foto No: 21-22

Tipi: Şahideli, tekne lahit görünümlü mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 150 cm., en: 62 cm., kalınlık: 23 cm., Ayaktaşı Boy: 145 cm., en: 63 cm., kalınlık: 23 cm., Kitabe: 30x42 cm.

Kitabesi: "Beni Kıl Mağfiret Ey Rabbi Yezdan
Bi Hakkı Arşil-Azım Nuri Gıran?
Kıranatlı Osman Ağanın Oğlu
Merhum Hüseyin Ağanın Ruhuna için Fatiha
Sene 1266/1849-50
Fi Gurre
..zade İbrahim"

Tanım: Tekne görünümünde lahit türü mezarın gövde kısmının yüksekliği kısa tutulmuştur. Üstü açık bırakılan mezarın kısa kenarları üzerine baş ve ayak taşları yerleştirilmiştir. Plaka gövdeli baştaşı ve ayaktaşı üstte sivri kemer formuyla tamamlanmıştır. Baştaşı üzerine yerleştirilen dikdörtgen formlu mermer kitabe Sülüs hatla düz silmelerle oluşturulan panolar içine beş satır halinde kabartılmıştır. Kenarları demir çubuklarla tutturulan kitabenin sol üst kısmında kırıklar mevcuttur.

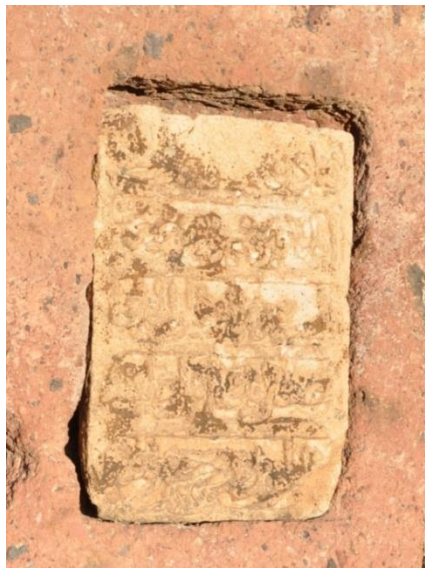
Mezar Taşı No: 9

Foto No: 23-24

Tipi: Şahideli, toprak mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 137 cm., en: 59 cm., kalınlık: 26 cm., Ayaktaşı Boy: 140 cm., en: 46 cm., kalınlık: 20 cm., Kitabe: 32x44 cm.

Kitabesi: "Fenadan Bekaya Eyledi Rihlet
Hak Ede Kabrini Ravza-i Cennet
.....(Okunamadı)
.....Ruhu için Fatiha
Sene 1275/1858-59"

Tanım: Toprak mezar, baştaşı ve ayaktaşından oluşmaktadır. Plaka gövdeli baş ve ayaktaşı üstte yarım daire formda sonlandırılmıştır. Baştaşı üzerine yerleştirilen kesme taş malzemedeki dikdörtgen biçiminde kitabe oksitlenmiş ve çok fazla tahrip olmuştur. Ta'lik hatla yazılan taş kitabe düz silmelerle ayrılan beş satır halinde düzenlenmiştir. Baştaşı üzerinde açılan oyuk içine kitabelik tam oturmamış vaziyettedir.

Mezar Taşı No: 10

Foto No: 25-26

Tipi: Şahideli, tekne görünümünde lahit türü mezardır.

Ölçü: Baştaşı boy: 158 cm., en: 65 cm., kalınlık: 22 cm., Ayaktaşı Boy: 132 cm., en: 50 cm., kalınlık: 28 cm., Kitabe: 37x45 cm.

Kitabesi: "...Baki

Genç iken Göçtü Cihandan Böyle bi Halk halim
Dilerim Kabrini pür nur Eylesin Rab'bil Kerim
Merhume Şerife Hatun Binti Mustafa
Ruhuna el Fatiha Sene 1265/1848-49.."

Tanım: Tekne görünümünde lahit türü mezarın kısa kenarları üzerine baş ve ayak taşları yerleştirilmiştir. Plaka gövdeli baştaşı ve ayaktaşı yarım daire formunda bir kemerle tamamlanmıştır. Baştaşı üzerine monte edilen kesme taş malzemedeki dikdörtgen panolara beş satır halinde kabartılan kitabe metninin başlangıç ifadesi burada kartuş içerisine alınmıştır.

Değerlendirme

Akçakaya Köyü'nde bulunan tarihi üç çeşme ve özellikle köyün mezarlığında bulunan üzerinde beyaz mermer kitabeli on mezar taşı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Konu itibarı ile çeşme ve mezar taşı kitabeleri iki bölüm halinde değerlendirilmiştir.

Türklerin hayırseverliğe ve temizliğe verdiği önem, su tesisleri, sanat ve mimarilerinde önemli bir yere sahiptir. Hayır, amaçlı mahalle ve sokaklarda yapılan çeşmeler dönemlerinin zarif eserlerini oluşturmuşlardır (Aytöre: 1962, 45-69). Akçakaya Köyünde bulunan tarihi ve mimari öneme sahip üç çeşme incelenerek bilimsel olarak ilk kez tanıtılmıştır. Çeşmelerin üzerinde Kayseri'ye özgü beyaz mermer malzemedeki yapılmış kitabeleri mevcut olup hepsinin yapım tarihleri bellidir. Bu çeşmelerin ilk ikisi XVIII. yy. tarihlenirken üçüncü örnek XIX yy. sonuna aittir (Özbek-Aslan: 2008, 586, 627, 667). Aşağı Camii Çeşmesi ile Akçakaya Çeşme I üzerinde aynı ibareleri veren kitabeden çeşmelerin 1740-41 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Aşağı Camii Çeşmesi üzerinde aynı zamanda yaptıran kişinin ismi

kayıtlı iken diğer Akçakaya Çeşme I üzerindeki kitabe de bani ismi olmayıp farklı olarak iki tarih mevcuttur. Bu ikinci tarihin olması çeşmenin büyük bir olasılıkla onarım geçirmiş olduğunu göstermektedir. Yatak Çeşmesi üzerinde yer alan kitabeye göre daha geç tarihli olan bu örneğin de banisinin kayıtlı olması önemlidir. Aşağı Camii Çeşmesi ve Yatak Çeşme üzerindeki sonradan boyanan kitabelerden özellikle iki örnekte hat ve işçilik özellikli iken Akçakaya Çeşme I üzerindeki kitabe boya ile yazılmış ve basit bir işçilik göstermektedir. Bu kitabe muhtemelen sonradan konulmuş bir onarım kitabesi olmalıdır.

Aşağı Camii Çeşmesi ile Akçakaya Çeşme I sivri kemer formlu iken Yatak Çeşmesi yuvarlak kemer formu ile ikisinden farklıdır. Sivri kemer formu ile biçimlenen çeşmelerin nişleri birbirine benzer şekilde tasarlanmıştır. Derinliği az olan kemerler sade görünümlüdür. Sivri kemer formlu, herhangi bir bezeme veya silmesi olmayan çeşmelerin, mimari özellikler açısından benzer örneklerine Kayseri Gesi Köprübaşı Çeşmesi (1794), Kayseri Bezirhanoğlu Çeşmesi (XVIII. yy. sonu XIX. yy. başı), Kayseri Matra Sokağı Çeşmesi (XVIII. yy. ilk yarısı) (Denktaş: 1994, 112-115-94), Talas Endürlük Apostol Çeşmesi (XIX. yy.) (Tali: 2011, 156), Kayseri Tavlusun Çanlı Çeşme ve Tavlusun Rüstü Efendi Çeşmesi (1861-1862), Trabzon Manastır Çeşmesi (1839) (Kumandaş:1981, 21), Kırşehir Şeyh Kızı Hatice Çeşmesi (1870) (Tay: 2011, 217), Hekimhan Sarıkız Çatalpınar Çeşmesi (1757) (Fındık: 2006, 111), Karaman Yukarı Mahalle Çeşmesi (XVIII. yy. sonu-XIX yy. başı)(Denktaş: 2000,79-81), Karaman Davulcu Çeşmesi (1835), Karaman Halil Efendi Çeşmesi (XIX. yy.) (Denktaş: 2000, 111-129), Konya Mukbil Çeşmesi (1878), Konya Mecidiyeler Sokağı Çeşmesi (Sönmez-Akmaydalı:1987, 139), Divriği Mehmed Nuri Arıstakzade Çeşmesi'nde (1901) (Denktaş: 2010, 116) rastlanmaktadır.

Yatak Çeşme, yuvarlak kemerli sade bir nişle biçimlenmiş örnektir. Yuvarlak kemer formlu çeşme örnekleri Kayseri ve çevresinde bulunan Sivas Caddesi Çeşmesi (XIX. yy. sonu XX. yy. başı), Talas Meydan Çeşmesi (1887), Talas Harman Cami Çeşmesi (XIX. yy. sonu XX. yy. başı), Talas Salih Ağa Çeşmesi (1926) (Denktaş: 1994, 286), Kayseri Tavlusun Dökmecioğlu Çeşmesi ve Orta Mahalle Çeşmesi, Kırşehir Ahi Evren Çeşmesi (XIX. yy.), Tekke Çeşmesi (XIX. yy.), Süleyman Ağa Çeşmesi (M.1735-36) ve Susuz Çeşme (XIX. yy.) (Tay: 2011, 217), İstanbul II. Mahmut Çeşmesi (1831) (Barışta: 1992, 245), Yeşilköy Abdülmecid Han Çeşmesi (1842), Moda Hasan Rıza Paşa Çeşmesi (1852), Beşiktaş Ramiz Ağa Çeşmesi (1861) (Pilehvarian-Urfaloğlu-Yazıcıoğlu: 2004, 165,176, 182; Egemen: 1993, 699), Üsküdar Hacı Ahmet Çeşmesi (1823) (Çeçener: 2007, 146), Çankırı Balıklı Pınar (1851) (Bayhan-Salman: 2009, 32), Safranbolu Çilbırpınarı Çeşmesi (1889) (Bölükbaşı Ertürk: 2004, 289), Bergama Büyükalan Çeşmesi (XIX. yy.) (Geyik: 2007, 83), Afyon Yeni Çeşme (XX. yy.) (Karasu: 2006, 162), Konya Şeref Şirin Çeşmesi (1906) (Sönmez-Akmaydalı:1987,138), Aydın Anonim Çeşme Sebili'nde (XIX. yy.) (Yılmaz: 2010, 55) bulunmaktadır.

Köyde bulunan tarihi çeşmelerin üçü de tipolojik (Ödekan: 1992, 281-297) olarak buldukları yere göre bağımlı ve birer duvar çeşmesidir. Çeşmeler yatay dikdörtgen prizmal gövdeye sahip olarak değerlendirilmişlerdir. Cephe kompozisyonlarına göre ise çeşmeler tek cephe olup ikisi sivri diğeri yuvarlak kemerle biçimlenmiştir. Çeşmelerde üst örtü, üç çeşmede de dıştan düz damdır. Çeşmelerin depolarının içten örtülerinin ne şekilde olduğu tam olarak bilinmemektedir. Çeşmelerin yine hepsinin arkasında dikdörtgen prizmal gövdeli büyük birer su hazneleri (depoları) bulunmaktadır. Büyük boyutlu bu depoların üzerlerinde suyu kontrol etmeye yarayan küçük pencereleri veya tahliye çörtlenleri bulunmaktadır. Aşağı Camii Çeşmesinin güneyinde ikili olarak yana açılan pencere düzenlemesi diğerlerinden farklıdır. Çeşmelerde dikkati çeken diğer bir husus, taslıkların küçük dikdörtgen biçiminde niş formunda ele alınmasıdır.

Akçakaya Köyü Çeşmeleri süsleme olarak sade olup temiz bir taş işçiliğine sahiptirler. Bununla birlikte çeşmelerin profilli silmeleri ile farklı kemer formları en belirgin süsleme unsurlarıdır. Bu örnekler içerisinde Aşağı Camii Çeşmesi sivri kemer formlu nişinin üzerinde yer alan bitkisel kabara ve Aşağı Camii Çeşmesi ile Akçakaya Çeşme I'in ön cephelerinin üst kısmında geniş tutulan bir korniş ile bu kornişin altındaki furuşlar yani dekoratif olarak dizilen taş konsollar hareketliliği sağlayan diğer unsurlardır. Çeşmelerin ön cephelerinde genellikle düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Eserlerin yan cepheleri ve arka haznelerinin olduğu

kısımlarda ise kaba yonu taşı ve moloz taş kullanılmıştır. Çeşmelerin kitabelerinde Kayseri'ye özgü yöresel bir özellik olarak görülen beyaz mermer malzeme kullanılmıştır. Taş malzeme ile yapılan çeşmelerin ayna taşları üzerlerinde olup, yekpare taştan olan yalakları ise derin tutularak koyu bazalt taşından yapılmıştır.

Köyün dışında bulunan geniş mezarlık içerisinde, şahideli üstü açık lahit görünümlü mezar, şahideli toprak mezar (Tibet-Işın-Yelkenci: 1996, s.244) ve şahideli çerçevesiz mezar (Tibet-Işın-Yelkenci: 1996, s.246) mezar olmak üzere üç farklı tipte on adet mezar incelenmiştir. Bu mezarlardan üç tanesi üstü açık lahit görünümlü mezar (M¹. 1, 2, 7) (Karamağaralı: 1992, R.59,61), dört tanesi şahideli toprak mezar (M.3, 5, 6, 9) ve üç tanesi ise şahideli çerçevesiz mezardır (M.4, 8, 10) (Tuncel: 2005, 226-229; Tuncel: 2004, 26-38; Eren: 2011, 618-620). On mezar da baş ve ayak taşına sahiptir. Plaka biçiminde gövdeye sahip olan baş ve ayak taşlarından iki tanesi dilimli kemer (B.-AT. 1, 2), beş tanesi yarım daire formlu kemer (B.-AT.3, 4, 5, 9, 10), iki tanesi sivri kemer (B.-AT. 6, 8) ve biri ise üçgen tepelik (B.-AT. 7) bir formla taçlandırılmıştır.

Malzeme olarak, tüm mezarlarda yöreye has kırmızımsı kamber taşı kullanılmıştır. Yine baş taşı gövdesi üzerine Kayseri'ye özgü beyaz mermer kitabe yerleştirilmesi burada farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. On örnekte de baştaşı üzerine oyularak oluşturulan yuvalar içine yerleştirilen, genellikle dikdörtgen formlu kitabelerden yedi tanesi mermer (M. 1, 2, 4, 5b, 6, 7, 8), dört tanesi ise kesme taş malzeme ile yapılmıştır (M. 3, 5a, 9, 10). Mezarlardan üç tanesi (M. 4, 8, 10) XIX. yy.'ın ilk yarısına, altı tanesi (M. 1, 2, 3, 5b, 6, 9) XIX. yy.'ın ikinci yarısına, iki tanesi ise (M. 5a, 7) XX. yy.'ın ilk yarısına tarihlenmektedir.

İncelenen bu mezarlardan beş tanesi erkeklere (M. 1, 2, 3, 7, 8), beş tanesi ise bayanlara aittir (M. 4, 5, 6, 10). Bir tanesinde ise (M. 9) tahribattan dolayı bu mezarda yatan kişinin cinsiyeti belirlenememiştir. Mezar kitabelerinde Allahın sıfatlarının yer aldığı başlangıç ifadesi, ölen kişinin kısa kimlik bilgileri, tarih ibaresinden önce bulunan Fatiha ile başlayan dua isteği içeren cümleler yer almaktadır. Kitabelerin beşi (M. 1, 3, 6, 8, 9) kalıp şeklinde yazılan dualarla başlatılmış, dört örnekte (M. 2, 3, 6, 7) ise ilk cümle Allahın sıfatlarından olan "Hüve'l Baki (O Ebedidir)" cümlesi ile devam ettirilmiştir. Kitabe metninin sonunda, tarihten önce yer alan Fatiha ve dua isteği şeklindeki cümleler on mezarın baştaşında da görülmektedir. Bu kitabelerde tarih ibaresi tüm örneklerde kitabe metninin sonunda yer almaktadır. Kitabe bilgilerinden Culfaoğulları (M. 3) Selamoğulları (M. 5a, 5b) ve özellikle Kiranardılioğulları (M. 2, 4, 8) gibi sülalelerin isimleri çıkarılmaktadır. Basit silmelerle oluşturulan dikdörtgen panolar içerisindeki kitabe metinlerinden Osmanlıca olarak iki tanesi sülüs hatla (M. 1, 8), dokuz tanesi (M. 2, 3, 4, 6, 5a, 5b, 7, 9, 10) ise ta'lik hatla kabartılarak yazılmıştır. Bu alçak kabartma şeklindeki kitabeler genellikle düz satırlar halinde olup tek örnekte (M. 6) yazı diyagonal olarak yerleştirilmiştir.

Kırmızımsı kamber taşı malzemedan yapılmış mezarların çoğu bezemesiz ve sade görünümlü olmasına karşın, baş taşları üzerine yerleştirilen beyaz mermer ve düzgün kesme taştan yapılan kitabelerin hat ve istiflerinin itinalı ve özenli bir işçilikle ele alınması dikkat çekicidir. Bu örneklerden sadece iki kitabenin basit bir işçilikle yazıldığı görülmektedir. İncelenen şahideli mezarlarda kitabe metni dışında sadece iki örnekte (M. 1, 7) lahit gövdesi üzerinde çarkı felek ve on iki yapraklı çiçek motifi, bir örnekte de (M. 1) kitabe metninin üzerinde yüzeysel biçimde kabartılan kavuk türü başlık dışında bezeme unsuruna rastlanmamıştır. İlk örnekte mezarda yatan kişinin sıfatına uygun olarak yüzeyle kavuk şeklinde kabartılan başlıkla (Çal: 2000, 206-225; Laqueur: 2010, 138-140; Işın: 1994, s.439-441) kitabede geçen "Seyyid"² unvanına atıfta bulunularak vurgulanmaya çalışılmıştır.

Mimarinin en soylu yapı malzemesi olan mermer dış hava koşullarına karşı dayanıklılığı aynı zamanda zarafeti ve potansiyel zenginliği ile yüzyıllardır en önemli yapı malzemesi olmuştur. Dayanıklılığı ile mermer malzeme özellikle kitabelerde tercih edilmiş Kayseri ve çevresinde daha çok mimari yapılarda görülen bu uygulama aynı zamanda mezar taşlarında da uygulandığı görülmektedir. Plakalar şeklindeki yaklaşık 0.20x0.30 m.

¹K,saltma olarak kullan,lan, M: Mezar, B: Ba ta ,, AT: Ayakta , R: Resim olarak k,salt,lm, t,r.

² Seyyid: Peygamber soyundan oldu una inan,lanlar.

boyutlardaki bu kitabelerin muhtemelen sipariş edilerek taş ustalarına yaptırıldığı ve şahide üzerine sonradan yerleştirildiği işçiliğinden anlaşılmaktadır. Yöresel taş malzeme içerisinde demir çivilerle tutturulan beyaz mermer kitabeler, Ankara Taceddin Camii Haziresi (Tuncel: 2011, 17, 66), Kayseri civarında bulunan (Güngör, 1996: 31-33) Tavlusun Köyü Mezarlığı (Tali: 2012, 116; Tali: 2013, 191) ile Talas'ta Cemil Baba Mezarlığında bazı mezar taşlarında da aynı şekilde uygulanmıştır (Topçu: 2009, 150). Kitabelerde mermer malzemenin seçilmesi ailelerin ekonomik güçleri doğrultusunda ölen kişinin adını mezartaşı üzerinde daha uzun süre yaşatabilmek amacıyla tercih edilmiş olmalıdır.

Sonuç

Akçakaya Köyü içerisinde mahalle ve sokak aralarına yapılan çeşmeler plan, mimari, yapı elemanları, malzeme ve bezeme özellikleri ile ele alınarak değerlendirilmiştir. Köyde bulunan üzerinde kitabeleri XIX. yy. tarihlendirilen çeşmeler benzer örneklerle karşılaştırılarak su mimarisi içerisindeki yerleri ortaya çıkarılmıştır. Orijinal özelliklerini kısmen koruyan sade kurgulu çeşmeler daha çok ihtiyaca cevap vermek amacıyla fonksiyonellikleri ön planda tutulan eserlerdir. Çeşmelerin ikisi işlev ve kullanımlarını yitirmiş olmakla birlikte yapıldıkları dönemin sosyal ve mimari özelliklerini yansıtmaları açısından önemlidir. İncelenen çeşmeler dönemlerinin üslup özelliklerini yansıtmakla birlikte yerel özellikler de göstermektedir. Tarihi öneme sahip üç çeşmede bazı tahribatlar söz konusudur. Aşağı Camii Çeşmesi hariç diğer iki örnek günümüzde kullanılmamaktadır. Bu eserler restore edilerek yeniden kazandırılmalı ve gelecek kuşağa aktarılmalıdır.

Kayseri'ye özgü olarak yapılarda sıkça görülen beyaz mermer kitabe kullanımı, köy mezarlığındaki mezar taşlarında da uygulanarak bir geleneğin sürekliliği açısından önem taşımaktadır. Mezar taşlarında özellikle İstanbul ve çevresinde kullanılan ana malzeme olan mermerin burada muhtemelen ailelerin ekonomik güçleri doğrultusunda sadece kitabelerde tercih edilmiş olması önemli bir ayrıntıdır. Baştaşları üzerinde mermer ve kesme taş kitabe kullanımının mezarlıkta sadece on mezar taşı üzerinde yer alması gelenekle birlikte bu durumun daha çok ekonomik güç ile alakalı olduğunu göstermektedir. Köy mezarlığındaki sade görünümlü şahideler, mezar taşı yapma geleneğini devam ettirmekle beraber üzerindeki beyaz mermer ve kesme taştan yapılarak kakılan kitabeler ile ölen kişiyi yokluk içinde bile olsa var etme ve sonsuz kılma çabası olarak değerlendirilebilir. Amaçları mezarda yatan kişiye dua istemek ve onun adını ölüme rağmen yaşatmak olan bu sanat eserlerine gerekli alanın gösterilmesi gerekmektedir.

Not: Bu çalışmada yardımları için *Ayşe Tali* ile özellikle mezar taşları bölümündeki katkıları için *Yrd. Doç. Dr. Sevinç EREN* hocama teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- AYTÖRE, Ayhan, "Türklerde Su Mimarisi" I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Tebliğler, Ankara, 1962, s. 45-69.
- BARIŞTA, Örcün, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri" Türkler, C.12, İstanbul, 1992, s. 242-246.
- BAYHAN, Ahmet Ali-SALMAN Fikri, "Çankırı/Bayramören-Yurtpınar Köyü'ndeki Balıklı Pınar" Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S.23, Erzurum, 2009, s. 27-38.
- BÖLÜKBAŞI ERTÜRK, Esra, Osmanlı Döneminde Safranbolu Su Mimarisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.
- ÇAL, Halit, "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar taşlarında Başlıklar" Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler (28-30 Mayıs), İstanbul, 2000, s.206-225.
- ÇAYLAK, Ayşe, Çanakkale Çeşmeleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,1997.
- ÇEÇENER, H. Besim, Üsküdar Merkez Mahalleleri Osmanlı Dönemi Su Uygarlığı Eserleri, İstanbul, 2007.
- DENKTAŞ, Mustafa, Divriği'de Osmanlı Cami ve Çeşmeleri, Sivas, 2010.
- DENKTAŞ, Mustafa, Karaman Çeşmeleri, Kayseri, 2000.
- DENKTAŞ, Mustafa, Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1994.
- EGEMEN, Affan, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, İstanbul, 1993.
- EREN Sevinç, Trabzon İli Gülbahar Hatun Camii Hazireleri ile Küçük İmaret Mezarlığı'ndaki Mezar Taşları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.
- GÜNGÖR, Harun, "Kayseri ve Çevresinde Bazı Mezar Taşları" Tarih Dünyası Tarih Dergisi, Ankara, 1996, s.31-33.
- İŞİN Ekrem, "Mezar Taşları" Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.438-442.

- KARA PİLEHVARİAN, Nuran, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", Türkler, C.12, İstanbul, 1992, s. 247-53.
- KARAMAĞARALI, Beyhan, Ahlat Mezar Taşları, Ankara, 1992.
- KARASU, Gülay, Afyon Çeşmeleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- KUMANDAŞ, Yücel, Trabzon'daki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, Erzurum, 1981.
- LAQUEUR, Hans Peter, "Hüve'l Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları", İstanbul, 2010.
- ÖDEKAN, Ayla, "Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme" Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, İstanbul, 1992, s. 281-297.
- ÖZBEK, Yıldırım-ASLAN Celil, Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, C.II, Kayseri, 2008.
- ÖZKUL FİNDİK, Nurşen, "Hekimhan Çeşmeleri" Sanat, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, S. 9, Erzurum, 2006, s.99-117.
- PİLEHVARİAN, N. Kara-URFALIOĞLU N.-YAZICIOĞLU L., Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler, İstanbul, 2004.
- SÖNMEZ, Mustafa-AKMAYDALI Hüdavendigar, "Konya Çeşmeleri", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, S.6, Ankara, 1987, s. 135-166.
- SÜMERKAN, M. Reşat-OKKAN İbrahim, Kültür Varlıkları ile Trabzon, C.I İlçeler-Köyler, Trabzon.
- TALİ, Şerife, "Kayseri Tavlusun Köyü Mezarlığında Bir Grup Bezemeli Mezar Taşları I", Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL'A Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2013, s.165-192, LIV-LVI.
- TALİ, Şerife, "Kayseri Tavlusun Köyünde Bezemeli Mezar Taşları-II", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi/Journal Of Fine Arts Faculty, Sayı:21, Erzurum, 2012 97-124.
- TALİ, Şerife, "Kayseri/Talas Endürlük Köyü Çeşmeleri" Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, S.27, Erzurum, 2011, s.145-164.
- TAY, Lokman, "Kırşehir Çeşmeleri", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 6, Haziran 2011, s.204-221.
- TİBET, Aksel-IŞIN Ekrem-YELKENCİ Dilek, "Yenikapı Mevlevihânesi Haziresi" İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri Cimetières et Traditions Funéraires Dans Le Monde Islamique" TTK., 1996, Ankara.
- TOPÇU, Sultan Murat, "Talas-İlçe Mezarlığında (Cemil Baba Mezarlığı) Yer Alan Bezemeli Mezar Taşları", Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2, S.3, Adıyaman, 2009, s.158-161.
- TUNÇEL, Gül, "Üsküp Sultan Murad Paşa Camii Haziresi'ndeki Mezartaşları", Bilge Dergisi, S.43, Kış 2004, s.20-38.
- TUNÇEL, Gül, "Üsküp Alaca Camii Haziresi'ndeki Şahideler", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.22, S.1, Ankara, 2005, s.215-236.
- TUNÇEL, Gül, Ankara Taceddin Camii Haziresindeki Mezar ve Şahideler, Ankara, 2011.
- YILMAZ, Muzaffer, Aydın İli Merkezinde ki Tarihi Su Yapıları, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.